

«بسم الله الرحمن الرحيم»

موضوع مقاله:

«جایگاه صبر در استحکام بنیان خانواده با تاکید بر آیه ۴۵ سوره بقره»

وجیهه ایزدی^۱

چکیده:

یکی از مسائل مهمی که در قرآن کریم و روایات به آن پرداخته شده «صبر» است، در بین صفات اخلاقی، صبر، اهمیت ویژه‌ای دارد به گونه‌ای که حتی پیامبر گرامی اسلام و انبیای الهی از این قاعده استثنا نشده‌اند و به داشتن صبر امر شده‌اند، از آنجا که بسیاری از مشکلاتی که در خانواده‌ها به وجود می‌آید نتیجه بی‌صبری است و این مشکلات موجب فشارهای روحی و روانی شدیدی بر خانواده‌ها می‌شود و خانواده‌ها را از جهات مختلف دچار بحران می‌کند، قرآن کریم برای رفع چنین بحران‌هایی در آیه ۴۵ سوره بقره می‌فرماید: «...وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ...» از صبر کمک بگیرید، در این مقاله با تاکید بر آیه ۴۵ سوره بقره به جایگاه صبر در استحکام بنیان خانواده پرداخته می‌شود، مساله‌ای که اینجا مطرح است این است که صبر در خانواده چه آثار و برکاتی را در بر دارد؟ در این مقاله به ۴ مورد از آثار و برکات صبر، در استحکام بنیان خانواده اشاره می‌شود که عبارتند از: ۱. همبستگی بین زن و شوهر ۲. همبستگی بین والدین و فرزندان ۳. امنیت اقتصادی در خانواده ۴. آرامش روحی و نشاط و صمیمیت در خانواده. در این مقاله با روش نقلی -وحياني، با استفاده از منابع تفسیری و روایی، و نرم افزارهای نور، به جایگاه صبر در استحکام بنیان خانواده با تاکید بر آیه ۴۵ سوره بقره پرداخته می‌شود.

کلید واژه: صبر، خانواده، استعانت، آیه ی ۴۵ سوره بقره.

۱. طلبه سطح دو حوزه فاطمه المعصومه، شهرستان دلیجان.

مقدمه:

یکی از راهکارهای قرآن کریم برای مقابله با مشکلات و سختی ها، «صبر» است که آثار تربیتی مفیدی در زندگی فردی و اجتماعی انسان به همراه دارد و موجب رسیدن انسان به سعادت و کمال می شود زیرا زندگی دنیوی همواره با حوادث و مشکلات همراه است، از اینرو باید روحیه صبر و استقامت را در خود پرورش دهیم تا بتوانیم بر مشکلات غلبه نمائیم و به کمال و سعادت برسیم، حضرت علی(ع) در وصیت به فرزندش امام حسن(ع) می فرماید: «وَأَشْعِرُهُ بِالصَّبْرِ؛ لباس صبر بر قلب (خویش) بپوشان». یعنی صبر، همانند لباس که انسان را از سرما و گرما حفظ می کند، انسان را از جزع و بی تابي نگه می دارد، تا در مواجهه با مشکلات بتواند تصمیم درست را اتخاذ نماید، قرآن کریم، در آیه ۴۵ سوره بقره سفارش به صبر می فرماید که برای برطرف شدن مشکلات از صبر کمک بگیرید، «...وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ...»^۱ از صبر و نماز یاری بخواهید». قرآن کریم آثار تربیتی صبر را به مؤمنان یادآوری می نماید که در برابر سختیها و مشکلات از صبر کمک بگیرند تا آثار صبر در زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی جریان پیدا کند و به کمال و سعادت دنیوی و اخروی نائل شوند، در این میان صبر در خانواده اهمیت فراوانی دارد زیرا خانواده اولین نهاد اجتماعی است که شخصیت فرزندان در آن شکل می گیرد، و صبر در خانواده بر زندگی فردی و اجتماعی نیز تأثیر گذار است، بنابراین با توجه به آیه ی شریفه صبر در خانواده آثار تربیتی فراوانی دارد که موجب استحکام بنیان خانواده می شود، در این مقاله به جایگاه صبر در استحکام بنیان خانواده پرداخته می شود.

پیشینه:

در ارتباط با مقاله ی حاضر، مقالات متعددی به رشته ی تحریر درآمده است که به ۳ مورد از آنها اشاره می شود:

۱. مقاله ی « نقش صبر در تربیت اسلامی فرزندان با الگوپذیری از آیه ۱۳۲ طه » نوشته ی محمدجواد سامی، علی مطوری، علیرضا خنشا.

در این مقاله به جایگاه و اهمیت صبر در خانواده پرداخته شده است. که نقش صبر بعنوان یک اصل در تمامی این شیوه ها و تعالیم تربیتی نقش برجسته و والا داشته، می توان آنرا کلید طلایی تربیت نامید، با توجه به اینکه خانواده سنگ بنای اجتماع است و اگر خانواده سالم و متعالی باشند می توان به داشتن جامعه ای مستحکم و استوار، امیدوار بود. والدین می توانند با تعمیق اندیشه های صحیح و الهی از روش و تکنیک متناسب با سن فرزندان استفاده و آنها را انسان، نمونه و وارسته تربیت نمایند. که صبر به عنوان کلید طلایی می تواند در امر تربیت فرزندان کارایی فراوانی داشته باشد. بدیهی است نتایج بررسی روان شناسانه با محور قرآنی (۱۳۲ طه) نشان می دهد مفهوم گسترده اصطر به معنی صبر، با استمرار صفاتی چون شکیبایی، مراقبت آگاهانه، برنامه ریزی متناسب کلید تربیت فرزندان خواهد بود. این مقاله به روش استنادی و به شیوه کتابخانه صورت گرفته، تقریب مطالب روان شناسی با محوریت آیات قرآن تحلیل و روایی مطالب بانگرشی کلامی تنظیم شده است.

۲. مقاله ی «خوش رفتاری، صبر و آراستگی در خانواده از دیدگاه اسلام» نوشته ی راحله کاردوانی، نهله غروی نائینی.

در این مقاله به بررسی اهمیت خوش رفتاری در خانواده از دیدگاه اسلام، پرداخته شده است که خانواده به عنوان رکن طبیعی و اساسی اجتماع محسوب می شود و اساس و ماهیت زندگی خانوادگی، «وحدت» است و خانواده با اهداف اساسی «بندگی و طاعت پروردگار» و «مودت و رحمت» شکل می گیرد، که ارزش هایی همچون خوش رفتاری، سازش و الفت با یکدیگر، صبر در برابر یکدیگر و التزام به خودآرایی و زینت در خانواده، از مهم ترین توصیه های دین اسلام به زوجین می باشد و زن به عنوان خاستگاه عاطفه، محبت ورزی و جذب در خانواده، رکن اصلی التزام به این ارزش ها محسوب می شود. تشکیل زندگی خانوادگی برای هر انسان، انجام یک وظیفه بزرگ الهی است، در راستای تحقق این اهداف و نیز استمرار و استحکام

روابط زناشویی، دین اسلام زن و مرد را به التزام ارزش های بسیاری همچون صبر توصیه نموده است. این ارزش ها به عنوان ارکان زندگی خانوادگی مطرح و مورد تاکید واقع شده اند. در این پژوهش، به روش اسنادی و بر پایه شیوه توصیفی-تحلیلی، با رجوع به منابع دست اول و معتبر شیعی، به واکاوی این ارزشها و بررسی ویژگی ها و مصادیق آنها پرداخته شده است.

۳. مقاله ی «کاربرد صبر زن در آرامش خانواده» نوشته ی محمدجوادحسن زاده.

در این مقاله به بررسی عواملی که در تحکیم بنیان خانواده مؤثر است پرداخته شده که یکی از این عوامل صبر زن است همچنین به اهمیت نقش زن در تامین امنیت و آرامش روانی خانواده پرداخته شده است، ضرورت حاکمیت صبر بر آرامش خانواده در فضای خانواده از عوامل تحکیم آن است و نیاز به دلیل و بینه ندارد. همچنین آیات و روایات زیادی در قبح و زشتی عدم صبوری آمده است، خصوصاً عدم صبر زن در خانواده از عوامل تخریب خانه و خانواده است، عدم صبر زن در خانواده، ابتدا روح و شخصیت زن را تخریب می سازد، سپس به خانواده و جامعه او زیان وارد می نماید. عدم صبر زن در خانواده مخرب و ویرانگر استحکام خانواده است. هدف این مقاله بررسی تاثیر صبر زن بر آرامش خانواده می باشد که تاثیر صبر زن بر آرامش خانواده در همه امور زندگی و استحکام خانواده جایگاه والا و ارزشمندی دارد و باعث افزایش ایمان به خدا و معاد و... می شود.

سوالی که اینجا مطرح می شود این است که جایگاه صبر در استحکام بنیان خانواده با تاکید بر آیه ۴۵ سوره بقره چگونه است؟

هدف از این تحقیق ارائه راهکارهایی برای استحکام بنیان خانواده با توجه به آیه ۴۵ سوره بقره می باشد که نسبت به صبر سفارش فرموده است.

مفهوم شناسی:

به ۴ مورد از واژه هایی که بیشترین کاربرد را این مقاله دارد اشاره می شود:

۱. صبر:

«صبر» در لغت ضد بی تابی است، «الصَّبْرُ: نَقِيضُ الْجَزَعِ»^۱ صبر نقیض بی تابی است همچنین در مفردات راغب چنین آمده: «الصَّبْرُ: حَبْسُ النَّفْسِ عَلَى مَا يَقْتَضِيهِ الْعَقْلُ وَالشَّرْعُ، أَوْ عَمَّا يَقْتَضِيَانِ حَبْسَهَا عَنْهُ»^۲، صبر خودداری نفس بر طبق مقتضای عقل و شرع است». همچنین در لسان العرب آمده: «لَوْ حَبَسَ رَجُلٌ نَفْسَهُ عَلَى شَيْءٍ يُرِيدُهُ قَالَ: صَبَرْتُ نَفْسِي»^۳. یعنی اگر شخصی نفسش را بر چیزی که اراده آن را می کند باز دارد می گوید بر نفس خویش صبر نمودم.

صبر در اصطلاح:

در مورد معنای اصطلاحی «صبر» مرحوم نراقی می گوید: صبر یعنی ثبات و آرامش نفس در سختی ها، بلایا و مصایب و پایداری و استقامت در برابر آنها به طوری که از گشادگی خاطر و شادی آرامشی که پیش از حوادث داشت، بیرون نرود و زبان خود را از شکایت و اعضای خود را از حرکات ناهنجار، نگاه دارد.^۴ برای شناختن مفهوم دقیق صبر، بهتر است به آیات و روایات مراجعه کنیم و با بررسی و دقت معنای دقیقی را از صبر ارائه دهیم.

وقتی به آیات و روایات مراجعه می کنیم در می یابیم که معنای واقعی «صبر» بر خلاف معنای رایج و عرفی، است که صبر را به معنای تحمل ناگواری ها معنا می کنند، زیرا زمانی که «صبر» به معنای غیر صحیح آن به

۱. فراهیدی، خلیل بن احمد، العين ج ۷ ص ۱۱۵

۲. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن الکریم ص ۴۷۴

۳. لسان العرب، ج ۴، ص: ۴۳۷

۴. نراقی، محمد مهدی، جامع السعادات، ج ۳، ص ۲۸۱.

اللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ^۱ ای مومنان، به استقامت و ذکر خدا کمک بگیرید؛ چرا که خداوند همراه مقاومت کنندگان است. صبر موجب می شود انسان تحت ولایت الهی قرار بگیرد، و خدای متعال صابران را یاری نماید، این آیه به مؤمنین خبر می دهد که اگر در مقابل بلاها و سختی هایی که با آن مواجه می شوند، صبر کنند و مشقت را تحمل نمایند، بر تمامی مشکلات فائق می آیند، زیرا صبر موجب استقامت در برابر مشکلات و خودداری از جزع و ناشکیبایی و از دست ندادن امر تدبیر، می شود بنابراین اثر تربیتی صبر این است که توجه داشته باشیم بهترین و قویترین تکیه گاه خدای متعال است «أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعاً»^۲ نیرو همه اش از خداست». که با صبر نمودن از حمایت و یاری خدای متعال بهره مند خواهیم شد، صبر از بزرگترین ملکات و احوالی است که قرآن کریم آن را ستوده و به آن سفارش شده، و از بزرگترین و مهمترین کارها به شمار می رود «إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ»^۳ این صبر از کارهای بس مهم است و نیز فرموده: «وَمَا يُلْقَاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقَاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ»^۴ این اندرز را نمی پذیرد مگر کسانی که صبر کنند و نمی پذیرد، مگر کسانی که صاحب بهره ای عظیم اند.

بنابراین ممکن است حوادثی در زندگی خانوادگی پیش آید و در نتیجه نظام خانواده ها را مختل کند، و صبر موجب می شود، در مقابل مشکلات استقامت کنیم و با سعی و کوشش راهکارهایی برای برون رفت از مشکلات پیدا کنیم، به همین خاطر است که اسلام، صبر را به منزله «سر» نسبت به بدن می داند، امام صادق (علیه السلام) در این باره می فرماید: «الصَّبْرُ مِنَ الْإِيْمَانِ بِمَنْزِلَةِ الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ فَإِذَا ذَهَبَ الرَّأْسُ ذَهَبَ

۱. بقره: ۱۵۳

۲ بقره: ۱۶۶

۳ لقمان: ۱۷

۴ فصلت: ۳۵

الْجَسَدُ كَذَلِكَ إِذَا ذَهَبَ الصَّبْرُ ذَهَبَ الْإِيمَانُ.^۱ امام صادق علیه السلام فرمود: نسبت صبر به ایمان مانند سر نسبت سر به تن، است، بنابراین وقتی سر از بدن جدا شود بدن هم از بین می رود همچنین وقتی صبر نباشد، ایمان از بین می رود در نتیجه یکی از بهترین راههای استحکام خانواده‌ها، صبر زن و مرد بر سختی‌ها و مشکلات زندگی است، زن و شوهری که با مواجه شدن با کوچک‌ترین سختی و مشکل دچار یأس و ناامیدی می‌شوند و عنان صبر از کفشان برود نمی‌توانند کانون خانوادگی گرم و مستحکمی داشته باشند، اگر در خانواده صبر وجود نداشته باشد اعضای خانواده سریع و عجولانه واکنش نشان می‌دهند و این موجب تزلزل و سستی بنیان خانواده می‌شود، چه بسا خانواده‌هایی که مشکلات به سراغ آنها آمده و زندگی آنها را در محاصره خودش قرار می‌دهد، اما بوسیله صبر بر ناملایمت زندگی پیروز می‌شوند، و مشکلات را به فرصت تبدیل می‌کنند، اگر در خانواده‌ای صبر وجود داشته باشد کشمکش و درگیری در خانواده نیست یا کم می‌شود، و قابل رفع است، بنابراین بوسیله صبر بنیان خانواده‌ها استوار و پابرجا باقی خواهد ماند.

۱. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، ج ۲، ص ۸۷.

نتیجه گیری:

با توجه به آیه ی ۴۵ سوره بقره صبر نقش به سزایی در استحکام خانواده دارد، در این مقاله، ۴ مورد از مهمترین آثار و برکات صبر، در استحکام بنیان خانواده بیان شد که عبارتند از: ۱. همبستگی بین زن و شوهر^۲. همبستگی بین والدین و فرزندان ۳. امنیت اقتصادی در خانواده ۴. آرامش روحی و نشاط و صمیمیت در خانواده.

یکی از اثرات صبر در استحکام بنیان خانواده، همبستگی بین زن و شوهر است، با توجه به آیه ی شریفه ۴۵ سوره ی بقره که می فرماید: «وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ... ۱ و از صبر و نماز یاری بجوید». استعانت از صبر در خانواده، موجب همبستگی بین زن و شوهر می شود، که بنیان خانواده را استحکام می بخشد، زیرا یکی از موثرترین عوامل استحکام بنیان خانواده، صبر در برابر ناملایمات و رفتارهایی است که ممکن است زن و شوهر، نسبت به هم داشته باشند چون عفو، گذشت، بخشش و نادیده گرفتن بدی های طرف مقابل، احتیاج به صبر و شکیبایی دارد، بنابراین اگر دیدگاه زن و شوهر نسبت به همدیگر این باشد که صبر در برابر سختیها و ناملایمات موجب پاداش و خشنودی خدای متعال می شود، و انسان نزد خدای متعال به جایگاه ویژه ای می رسد، و مورد لطف و عنایت حق تعالی قرار می گیرد، موجب می شود در برابر این مشکلات از صبر استعانت بگیرند تا به اجر و پاداش الهی برسند، در نتیجه اگر زن و شوهر به آثار صبر توجه کافی داشته باشند، برای استحکام خانواده می توانند از صبر استعانت بگیرند و و باعث صمیمیت و نشاط در خانواده شوند.

دومین اثر صبر در استحکام بنیان خانواده، همبستگی بین والدین و فرزندان، است، در این زمینه نیز با توجه به آیه شریفه ی ۴۵ سوره ی بقره که می فرماید: «...وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ... ۲» اگر والدین نسبت به خطاها و اشتباهات فرزندان خود صبور باشند، و به آثار و برکات صبر توجه کنند و برای برطرف کردن چنین مشکلاتی از صبر استعانت بگیرند ثمرات بسیار زیادی را در بر خواهد داشت، و موجب استحکام بنیان خانواده و رابطه ی گرم و صمیمی بین اعضای خانواده می شود.

۱. بقره: ۴۵

۲. بقره: ۴۵

سومین اثر صبر در استحکام بنیان خانواده، امنیت اقتصادی است که بوسیله ی استعانت از صبر حاصل می شود، از آنجا که معیشت و اقتصاد نقش مهمی در خانواده ها دارد و نامطلوب بودن وضعیت اقتصادی و فقر موجب مشکلات زیادی در خانواده ها می شود و چه بسا خانواده هایی به خاطر شرایط بد اقتصادی، بی صبری می کنند و از هم گسسته می شوند، یا در برخی از موارد بر درآمد حلال صبر نمی کنند و به طمع به دست آوردن درآمد زیاد یا رسیدن به مال و ثروت مرتکب امور حرامی مانند: سرقت، رشوه، ربا، ظلم به دیگران می شود، و عاقبت این امور نیز دوام و پایداری ندارد، در حالی که اگر صبر می کردند به روزی حلال می رسیدند که دوام و برکت آن هم زیاد بود بنابراین، اگر انسان فضیلت اخلاقی صبر را در خود تقویت نماید بسیاری از معضلات در خانواده ها، حل خواهد شد، که نقش به سزایی در استحکام بنیان خانواده دارد.

چهارمین اثر صبر در استحکام بنیان خانواده، آرامش روحی و نشاط در خانواده است، گاهی اوقات بی صبری نسبت به مشکلاتی که ممکن است برای همه ی افراد در زندگی رخ دهد موجب تزلزل در بنیان خانواده می شود، و پایداری و استقامت در برابر مشکلات، موجب استحکام بنیان خانواده می شود، قرآن کریم می فرماید از صبر یاری بجوئید، که یاری جستن از صبر، موجب همراهی خدای متعال با صابران و در نتیجه، پیروزی بر مشکلات خواهد شد. اگر در خانواده ای صبر وجود داشته باشد کشمکش و درگیری در خانواده نیست یا کم می شود، و قابل رفع است، بنابراین بوسیله صبر بنیان خانواده ها استوار و پابرجا باقی خواهد ماند.

منابع:

قرآن کریم

نهج البلاغه

صحیفه سجادیه

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۹۰ ق.
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، دارالفکر للطباعه و النشر دار صادر، بیروت، ۱۴۱۴ ق.
۳. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، انتشارات جاویدان، ۱۳۲۴ ش.
۴. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن الکریم، دار الشامیه، چاپ اول، لبنان، ۱۴۱۲ ه. ق.
۵. طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، ایران، قم، چ ۵، ۱۳۷۴ ه. ش.
۶. غرر الحکم و درر الکلم، دار الکتاب الإسلامی چ، ۲؛ قم ایران ۱۴۱۰ ق.
۷. فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، نشر هجرت، قم، ۱۴۰۹ ق.
۸. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۴۰۷ ه. ق.
۹. مجلسی، محمد باقر ابن محمد تقی، بحار الانوار، دار احیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳ ق.
۱۰. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، دار الکتب الإسلامیه، ایران، تهران، چاپ: ۱۰، ۱۳۷۱ ه. ش.
۱۱. نراقی، ملا محمد مهدی، جامع السعادات، ج ۳، ص ۲۸۱، بیروت، اعلمی، ۱۴۲۲ ه. ق.
۱۲. هبه رئوف، مشارکت سیاسی زن دیدگاهی اسالمی، ترجمه: محسن آرمین، تهران، نشر قطره، ۱۳۷۷ ش.
۱۳. حسن خیری، مبانی نظام اجتماعی اسلام، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، سال چاپ: ۱۳۹۳ ش.
۱۴. محمد رضا سالاری فر، درآمدی بر نظام خانواده در اسلام، تهران نشر هاجر، ۱۳۹۱ ش.